

Nagy Noémi: Közösség és társadalmi innováció - két európai eset vizsgálata

Bevezetés

A tanulmány témája a társadalmi innováció, különös tekintettel a közösségi tanulást érintő vonatkozásai. A társadalmi innováció területén egyre jelentősebbek a környezeti neveléssel kapcsolatos kezdeményezések. A terület kutatását különösen indokolja, hogy az Európai Bizottság 2019-ben tette közé Az európai zöld megállapodást (European Green Deal), amely az aktuális éghajlat- és környezetvédelmi kihívásokra reagál és kínál megoldásokat. A megállapodás negyedik pontjában az európai éghajlati paktum kerül meghatározásra, amely kiemelten támogatja a különböző információáramlást segítő tevékenységeket, fontosnak tartja felhívni a figyelmet a környezeti változások okozta kihívásokra és veszélyekre, valamint hangsúlyozza az alulról szerveződő, környezetvédelemmel foglalkozó közösségek jelentőségét. Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség (European Environment Agency, 2021) szerint nem kérdőjelezhető meg az innováció szükségessége: a kérdés inkább a fenntartható Európa megvalósítását támogató innovációk típusa, növekedése és irányítása.

Jelen tanulmányban egy nagyobb vizsgálat egyik részeredményét mutatjuk be. A kutatás 20 szervezet vizsgálatát öleli fel, amelyeket 5 dimenzió (társadalmi innováció kialakulása, tanulási formák, társadalmi újítás és közösségen alapuló innováció, szervezeti háttér, eredmények és fenntarthatóság) alapján vizsgáltunk. Kutatási kérdéseinket Kozma és Márkus (2019, 2021, 2022), Márkus (2016, 2021) korábbi társadalmi innovációs kutatásaira alapoztuk. A tanulmányban áttekintünk néhány fontosabb szakirodalmi vonatkozást - az átfogó munkában több szerző megközelítését is összevetettük -, ezt követően két társadalmi innovációs esetet hasonlítunk össze, amelyekben kiemelten felfigyeltünk a közösségi tanulás erőteljes megjelenésére.

Fogalmi háttér

Az innováció értelmezése, különösen a társadalmi innováció számtalan tudományágban megjelenik, amelyek más-más aspektusból vizsgálják azt.

Az innováció fogalmát elsők között Schumpeter (1911) határozta meg, aki az alábbi öt esetet nevezte meg:

- „Új javak, termékek, szolgáltatások bevezetése a gazdasági újratermelés folyamatába.
- Új termelési vagy kereskedelmi eljárások alkalmazása.
- Új piacok, termék-kihelyezési lehetőségek megnyitása.
- Nyers- és alapanyagok új beszerzési forrásainak feltárása.
- Új szervezet létrehozása: például monopolhelyzet teremtése vagy annak megszüntetése” (Kovács, 2004:53, Schumpeter, 1911)

Quintane és munkatársainak (2011) *tudás-alapú megközelítése* szerint az innováció nem más, mint a megszerzett új tudás. Az innováció ebben az esetben az alábbi 3 jellemzőnek felel meg. Többszörösíthető: az innováció létrejöttének és folyamatának megismerése lehetővé teszi, hogy a tudás birtokában azonos vagy hasonló terméket hozzanak létre akár egy másik szervezetben, cégben vagy környezetben. Új megoldás a saját kontextusában: az innováció közben olyan tudás generálása történik, amelyet korábban nem szerzett meg az egyén. Tehát előfordulhat, hogy az a tudás már létezik (egy bonyolult folyamatban, más környezetben), azonban az egyén nem ismerte vagy használta azt: az innováció újraalkotásához el kell sajátítania azt a bizonyos ismeretet. Bizonyított hasznosság: az innovációnak javítania kell az addigi helyzeten. Ez a tulajdonsága különbözteti meg a találmánytól: a találmány lehet új, de nem feltétlenül javítja a folyamatokat vagy helyzeteket. Az innováció meghatározó jellemzője, hogy hasznos a gyakorlati megvalósításban (Quintane et al., 2011).

A társadalmi innováció definiálására jelenleg nincsen egységesen elfogadott meghatározás. A nemzetközi szakirodalomban gyakran hivatkozott forrás a The Young Foundation (2012:18) által létrehozott TEPSIE projekt. A tanulmány szerint a társadalmi innovációk olyan új megoldásokat (termékek, szolgáltatások, modellek, piac, eljárások stb.) jelentenek, amelyek egyidőben elégítik ki a társadalmi igényeket (hatékonyabban, mint a már meglévő megoldások), új vagy továbbfejlesztett képességekhez, kapcsolatokhoz és az eszközök, források eredményesebb felhasználásához vezetnek. Azaz a társadalmi innovációk hasznosak a társadalom számára és fejlesztik a társadalom cselekvőképességét (The Young Foundation, 2012).

Forray R. és Kozma (2021) a közösségi tanulás aspektusából közelítik meg, mely szerint „a társadalmi innováció középpontjában a „közöségi tanulás” áll. [...] Társadalmi innováció egyenesen lehetetlen anélkül, hogy a közösségen belül társadalmi méretű tanulás induljon.” (Kozma - Foray, 2021:38). Az innováció során a tanulók új kihívásokra válaszolnak: az információ szerzése és elsajátítása annak érdekében történik, hogy hatékonyan reagáljon és lépjen fel az eddig nem látott kihívásra. A Forray és Kozma (2019) társadalmi innováció tanulás alapú megközelítése hasonló az előzőekben taglalt Quintane és társai (2011) által bemutatott tudás alapú innovációhoz, addig a The Young Foundation (2019) az új megoldásokra és azok környezetre gyakorolt hatására helyezi a hangsúlyt.

Társadalmi innováció és környezeti nevelés

A társadalmi innováció alapelemeit a TEPsIE projekt (The Young Foundation, 2012:17-24) mutatja be. Az 5 alapelem jelenléte feltétlen szükséges, a közös vonások közül legalább egynek meg kell jelennie a társadalmi innováció tevékenységében. A társadalmi innovációnak a következő alapelemekkel kell rendelkeznie a tanulmány alapján. Ötletről megvalósítás: különbséget teszünk a találmány (ötletek fejlesztése) és az innováció (ötletek megvalósítása és alkalmazása) között.

- *Újdonság*: a társadalmi innováció adott területen, szektorban, régióban, piacon, felhasználóban újnak számít, vagy új módon alkalmazható
- *Ötletről megvalósítás*: különbséget teszünk a találmány (ötletek fejlesztése) és az innováció (ötletek megvalósítása és alkalmazása) között
- *Hatékonyabb*: a társadalmi innovációnak hatékonyabbnak kell lennie az eddigi megoldásoknál, mérhető javulást kell elérnie
- *Társadalmi igény kielégítése*: a társadalmi innováció kifejezetten egy azonosított társadalmi igény kielégítésére reagál.
- *A társadalom cselekvőképesség növelése*: az érintettek képesek új szerepek, kapcsolatok létrehozására, eszközök és képességek fejlesztésére, valamint az erőforrások és eszközök hatékonyabb felhasználására.

Kozma (2019) a társadalmi innovációt a közösség nézőpontjából értelmezi négy módon: az innováció indulásakor problémamegoldást jelent, majd később közösségi tanulást, szervezeti megújulást, végül társadalmi változást. A társadalmi innovációt problémamegoldásnak tekinthetjük: ott keletkezik innováció, ahol a hagyományos módon nem megoldható az adott nehézség. Ekkor a közösség kitalál egy új módszert a probléma kezelésére, amelyet sikeresen is alkalmaznak: akkor létrejön a társadalmi innováció. Az innováció alapja a közösséget ért kihívás vagy fenyegetés, például természeti katasztrófa, váratlan események, hatósági döntések. A közösségi tanulás egy újabb értelmezése lehet a társadalmi innováció fogalmának. A közösség a probléma megoldása alatt folyamatosan tanul. Jellemzője, hogy olyan ismeretet szereznek, amit előtte még nem tudtak, ez az ismeretbővítés a közösségben történik. A tanulás spontán és autonóm, valamint célja és értelme van. Bár az innováció a probléma okán jön létre, azt követően közösségi tanulás során folytatódik. A szervezeti átalakulás a társadalmi innováció révén a társadalmi változást jelenti: a siker nem csupán az innováció alkalmazásában keresendő, hanem a közösség megújulásában. A tanuló közösségekben kialakul a szervezethez, hierarchia. Az innovációig a közösségben működő szerkezet vagy felerősödik, vagy felbomlik: a problémamegoldás során biztosan változik. A társadalmi változás során a közösségek és a társadalom egymásra gyakorolt hatásáról beszélhetünk: a szervezethez a kialakult közösségeket társadalommá fejleszti, amely stabilitást eredményez a megtartóerőben, identitás- és eredettudatban. A társadalmat a spontán közösségek alakítják, ezáltal folyamatos átalakulásban van. Ez a két mozgás eredményezi az innováció elfogadottságát.

A társadalmi innováció gyakran megjelenik a társadalmi tanulással összefüggésben is. A kezdeményezéseknek előre kidolgozott ötletei vannak, ugyanakkor a folyamat elindulása után folyamatosan változnak a célokhoz igazított javaslatok, a megvalósítást megelőzi az ötletek megfogalmazása, szelektálása, helyzet- és kockázatelemzés. A tanulás az érintett közösségeken keresztül társadalmi mértékű változást indít el, eredményeként pedig a tagok felfogása, viselkedése, cselekvési mintái is változnak. Ugyanakkor a hatás eléri a tágabb környezetet is, a

társadalom aktivitását is növeli és kialakul a kezdeményezés mellett egy társadalmi innovációs folyamat is (Varga, 2023).

A környezeti nevelési jellegű tevékenységet végző kezdeményezéseknél kategorizálhatunk Fűz és Fűzné (2020) tanulási modellje szerint, amely 3 nagyobb csoportra osztja a környezeti nevelést. A *tanulás a környezetről* olyan ismeretbővítés, amely a környezeti problémák megértésére vonatkozik, ilyen lehet például a történeti áttekintés, területi problémák és környezeti változások ismerete. A *tanulás a környezetben*, amikor a tanítás-tanulás módját maga a környezet adja. Magába foglalja a tapasztalatok gyűjtését a környezetben, élményként megélve azt. A *tanulás a környezetért* olyan ismeretbővítés, amely a közvetlen környezet megóvását szolgálja. Cél a tanuló cselekvőképességének fejlesztése, és a felelősségérzet kialakítása. A társadalmi innovációk sokszínűsége okán számos formában megjelenhet a környezeti nevelés, és nem csak egy-egy halmazban, hanem a közös halmazokba is sorolhatóak az innováció során megmutatkozó tanulási folyamatok.

Két európai eset vizsgálata

A tanulmányban összehasonlítunk két olyan társadalmi innovációt, amely környezeti nevelési jellegű tevékenységet folytat, törekszenek a fenntarthatóság népszerűsítésére és a közösségen alapuló innovációra.

Az első eset egy olasz kezdeményezés, amely az élelmiszer-veszteség ellen cselekvő aktív közösség Milánóban és Rómában, 2016-ban jött létre. A második eset egy angol növényi alapú közösségi konyha, ahol a szomszédságban élők tanulnak a fenntartható étkezésről, 2012-ben alakult.

A kialakulást tekintve különbözik a két példánk: az olasz szervezet kezdeményezői más országokban, kirándulások alkalmával felfigyeltek arra, hogy a piacokon milyen szervezett módon tesznek az élelmiszer-pazarlás ellen a közösségek, és hatékonyak ítélték az eljárást. Ezt követően megvalósították a más területen látott ötletet a saját városukban is, ezáltal egy új eljárást hoztak be környezetükbe. Bár korábban is voltak egyénileg aktív személyek, de nem volt mögötte szervezeti háttér, közösség. Az angol szervezet egy növény alapú étkezés iránt elkötelezett újságíró ötlete alapján született, aki kombinálta a fenntartható étkezés népszerűsítését, az ezzel kapcsolatos edukációt egy társadalmi szükséglettel. A közösségi konyha létrejötte előtt nem volt közösségi tere a szomszédságban élőknek, noha rengeteg különböző kultúrából érkezők éltek ugyanazon a helyen. A közösségi konyha erre adott megoldást: találkozási pontként kezdett el funkcionálni, a főzés összehozta a környékbelieket. Mindkét kezdeményezés kialakulásánál cél volt a fenntarthatóság, a környezetvédelem, emellett a közösségen alapuló, alulról jövő szerveződés.

A társadalmi újítás mértéke mindkét esetben lokálisnak tekinthető. A tevékenységük a helyieket szólítják meg, a bevonás helyi szinten történik. A fenntarthatóságra vonatkozóan leghatékonyabban lokálisan tudnak hatni, ugyanakkor az együttműködések által elérnek regionális, globális hálózatokat is. A két szervezet segítséget nyújt azok számára is, akik a saját területükön szeretnék megvalósítani a saját gyakorlatukat: az olasz példán keresztül elkezdődtek más országokban is hasonló kezdeményezések. Az angol szervezet elkezdett egy hazai és nemzetközi projektet is, amellyel egy globális növényi alapú konyhák hálózata jönne létre, ezzel a hálózatépítés világszerte megtörténne.

A kezdeményezések tanulási formáiban találunk egyezéseket és különbségeket is. Az olasz kezdeményezés esetén a tudásátadás 30%-a statisztikákból áll (az élelmiszer-pazarlással kapcsolatos elemzések, adatok), és 70%-a tapasztalati tanulás. Az edukáció viszont nagyon informálisan zajlik, a közösségen belül szabadon áramlik az információ, és minden tag valamilyen új tudást, képességet hoz a csoportba. Az angol példára szintén jellemző az információ szabadon áramlása, viszont mégis szervezettebb keretek között zajlik a tudásátadás: vannak egy alkalmas órák, amelyek különböző témaköröket ölelnek fel, és vannak hat hetes kurzusok is. Azonban maga a foglalkozáson már nem a megszokott hierarchikus oktatás van: bár vannak oktatók, minden alkalommal két önkéntes is fogadja a résztvevőket, így a közösség tagjai egymást oktatják, egy-egy étel elkészítését megmutatják, beszélnek az összetevőkről. Közös jellemző, hogy az olasz és az angol példánk is a tapasztalati tanulásra helyezi a hangsúlyt, elméleti oktatás igen csekély mértékben van jelen. Mások számára is szolgálnak tanulságokkal, mindkét kezdeményezés készít saját statisztikai elemzéseket, ezeket közzéteszik, népszerűsítik a kommunikációs csatornáikon. A statisztikák demonstrálják a tevékenység fontosságát, hogy milyen mértékben tettek hozzá a környezeti válság lassításához, a fenntarthatósághoz. Szintén kifelé kommunikálnak az eseményeikről, programjaikról a közösségi média felületeken.

A szervezeti háttér mindkét kezdeményezés esetén meghatározó, nonprofit szektorhoz tartoznak. Saját állományban a működésükhöz képest kevés embert foglalkoztatnak. Az olasz esetben 3 teljes munkaidőben alkalmazott munkatárs van, megközelítőleg 300 önkéntes, az angol példa esetén 14 fizetett munkatársra jut 130 önkéntes. Ez is mutatja, hogy a kezdeményezések nagyban támaszkodnak az önkéntesekre, mint humán erőforrás és hogy a tevékenység a közösségre alapul. Több együttműködésük is van más közösségekkel és cégekkel is. Ezek lehetnek közös projektek, egymás segítése információval, szponzori együttműködések. Szintén megjelenik a közösségi fókusz,

A kezdeményezések fenntarthatóságának kulcsát mindkét szervezet a csapatmunkában és a finanszírozásban látja. A csapatmunka vonatkozásában az olasz példa hangsúlyozza azt a csoportot, ami közösségként működik, részt vesz a tevékenységben önkéntesen, hiszen juttatást nem kapnak a részvételért, ezért fontos, hogy a tagok elhivatottak legyenek az ügy iránt. Az angol példa a már meglévő önkéntesek hatékony koordinálását emeli ki, valamint az újabb tagok toborzását. A finanszírozás tekintetében az olasz szervezet szerint hosszú távon a működéshez állami támogatás szükséges.

A tevékenységük eredményeként tekintenek a társadalmi hatásra. Az olasz szervezet kiemeli a közösségi élményt, amit a cselekvés során szereznek, valamint, hogy egy közös ügy mentén milyen sok embert össze tudnak hozni és lehetőséget teremtenek a kapcsolódásra. Az angol példa a társadalmi hatást statisztikailag is meghatározta, mely szerint a közösség egyes tagjai további három ember étkezési szokásait befolyásolta. Másik fontos társadalmi hatás, hogy számtalan emberhez eljutnak a világ minden táján: visszajelzéseket kapnak emailben, inspirálnak másokat a saját tevékenység elkezdésére.

Összegzés

A tanulmányban bemutattuk egy nagyobb vizsgálat főbb elméleti vonatkozásait: az innováció, társadalmi innováció egyes fogalmi megközelítéseit, a társadalmi innováció és tanulási formák összefüggéseit. A tanulmány további részében bemutatásra került két európai kezdeményezés. Az

olasz és angol példán keresztül betekintést nyerhetünk, hogy miként alakul ki egy közösségre alapuló, fenntarthatósággal kapcsolatos tevékenység, milyen mértékben képes hatni az innováció, hogyan zajlik a tanulási folyamat. Mit tekintenek a fenntarthatóság kulcsának és milyen társadalmi hatást érnek el a közösségben. A szervezetek vizsgálata segítséget nyújthat a társadalmi innovációk alaposabb megismeréséhez.

A kutatás a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, az Új Nemzeti Kiválóság Program keretében valósult meg.

Felhasznált irodalom:

- Európai Bizottság. (2019). A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az európai zöld megállapodás. <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/HU/TXT/?qid=1576150542719&uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN> (letöltés: 2023.09.21.)
- European Environment Agency (2021). With people and for people: innovating for sustainability <https://www.eea.europa.eu/publications/with-people-and-for-people/withpeople-and-for-people?fbclid=IwAR1vra3ArrenzhUSqBjLAe4Gc0H43r3PhnweHxH>
- Forray R., K., & Kozma, T. (2021). Közösségi tanulás járvány idején. *Educatio*, 30(1), 36-49.
- Fűz N. & Fűzné. K. M. (2020). A környezettudatosság jelentősége és fejlesztésének lehetőségei az általános iskolai oktatásban In: Szécsi, Gábor; Tóth, I. János (szerk.) *Természet és felelősség: A környezeti etika és nevelés filozófiai alapjai* Budapest, Magyarország: Gondolat Kiadói Kör (2020) 264 p. pp. 217-244., 28 p.
- Kozma T. (2019). A társadalmi innováció értelmezései. *Kultúra és Közösség* 1. sz. 5-11.
- Márkus, E. - Boros, J. - Kozma, T. (2022): *Sustainability of Innovation*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, CHERD 20.
- Márkus, E. & Kozma, T. (eds.) (2019). *Learning Communities and Social Innovations* 21.
- Márkus, E. et al. (2016). 3. Pillar II. :Non-formal Learning: Learning outside the School. (2016) Megjelent: *Learning regions in Hungary* pp. 57-71.
- Márkus, E. (2021). Community learning and social innovation. In: Boros, Julianna - Kozma, Tamás - Márkus, Edina (eds.) *Community Building and Social Innovation*. Debrecen, University of Debrecen, CHERD 220-231.
- Quintane, E., Mitch Casselman, R., Sebastian Reiche, B., & Nylund, P. A. (2011). Innovation as a knowledge-based outcome. *Journal of knowledge management*, 15(6), 928-947.
- Schumpeter, J.A. (1911). *Theory of Economic Development/Theorie der Wirtschaftlichen Entwicklung*. Berlin: Duncker&Humblot, 1987 (7.)
- The Young Foundation. (2012). Social innovation overview: A deliverable of the project: "The theoretical, empirical and policy foundations for building social innovation in Europe" (J. Caulier-Grice, A. Davies, R. Patrick, & W. Norman, Eds.). Brussels: European Commission

<https://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2012/12/TEPSIE.D1.1.Report.DefiningSocialInnovation.Part-1-defining-social-innovation.pdf> (letöltés: 2023.10.03.)

- Varga, K. (2023). A társadalmi fenntarthatóság mérése egy társadalmi innovációs jó gyakorlat alapján. In: Veresné Somosi M., Sikos T. T. (szerk.) (2023). A fenntarthatóság holisztikus megközelítésben. Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789634549314>. (letöltés:2024.06.16. https://mersz.hu/dokumentum/m1099fhm_272/#m1099fhm_270_p1)